

Betänkande UU9 med hänsyn till motion 2008/09:UU32

Utskottets överväganden

Utskottet har att ta ställning till ett antal motionsyrkanden som gäller erkännande av folkmord. Det rör sig om den förföljelse av bl.a. armenier som ägde rum i det osmanska riket under första världskriget. Frågan om erkännande av folkmord aktualiseras också gällande den serie militära attacker som 1988 under Saddam Husseins regim riktades mot den kurdiska befolkningen i Irak, bl.a. med användandet av kemiska vapen i staden Halabja.

Utskottet vill i likhet med tidigare understryka att det är viktigt att de massakrer som drabbat armenier, assyrier/syrianer, kaldéer och pontiska greker kan diskuteras öppet. Om detta ska bli möjligt krävs förutom öppenhet också förutsättningslös historisk forskning. Utskottet vill understryka vikten av att det internationella forskarsamfundet ges bästa möjliga förutsättningar för oberoende studier och diskussion om etniska och religiösa minoriteter vid upplösningen av det osmanska imperiet. Enligt turkiska myndigheter är de osmanska arkiven nu öppna för oberoende forskare. Utskottet vill understryka betydelsen av full öppenhet i alla relevanta arkiv, också i andra länder.

Politiska beslut i andra länder som fastslår en viss historieskrivning kan i värsta fall leda till uppblossande intolerans mot religiösa minoriteter i Turkiet. Det råder fortfarande oenighet om bl.a. de bakomliggande orsakerna till olika händelseförlopp i anslutning till det osmanska imperiets sönderfall och hur dessa händelser ska rubriceras. En rad ledande internationella och svenska forskare anser dock att det finns tillräckligt starka belägg för att betrakta övergreppen som ett folkmord.

I betänkande 2007/08:UU9 konstaterade utskottet, i likhet med vad som anförts i flera betänkanden tidigare under 2000-talet, att händelserna inträffade vid tiden för första världskriget och innan den nuvarande turkiska staten upprättades. Någon officiell svensk syn har inte formulerats i frågan om övergreppen under det osmanska riket var ett folkmord. Folkmord betraktas inom modern folkrätt som ett brott som medför ansvar, oberoende om en stat är part till relevanta konventioner eller inte. Folkmord definieras främst i folkmordskonventionen från 1948. Andra relevanta juridiska instrument inkluderar stadgarna för tribunalen för Rwanda och Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen. Frågan om huruvida ett brott begåtts mot dessa avgörs av juridiska instanser. Utskottet menar att det som drabbade armenier, assyrier/syrianer och kaldéer under det osmanska rikets tid sannolikt skulle betraktas som folkmord enligt 1948 års konvention, om den hade varit i kraft vid den aktuella tidpunkten.

Att diskutera behandlingen av armenierna och andra folkgrupper under det osmanska rikets sista år var länge tabubelagt i Turkiet. Exempel på detta var rättsprocessen mot Orhan Pamuk 2005 och mordet på Hrant Dink 2007. Under senare år har dock en positiv utveckling skett. Konferenser har arrangerats i ämnet och en rad böcker publicerats. Frågan har vidare debatterats i medierna och uppmärksammats av turkiska enskilda organisationer. År 2008 tog ett antal turkiska intellektuella initiativ till ett upprop på Internet vari man bad armenierna om ursäkt för händelserna 1915. Tills nyligen hade ett sådant agerande varit i det närmaste otänkbart i Turkiet. Även om framsteg gjorts krävs dock ytterligare åtgärder för att förbättra situationen på yttrandefrihetens område.

Utskottet anser att det inte ankommer på riksdagen, som ett representativt organ, att göra folkrättsliga ställningstaganden. Enligt utskottets uppfattning är fri forskning, fri tillgång till fakta och fri debatt utgångspunkter för en försoningsprocess som måste komma till stånd på många håll i det gamla osmanska imperiet. Samtidigt vill utskottet understryka vikten av att det internationella forskarsamfundet ges bästa möjliga förutsättningar för oberoende studier och diskussion om etniska och religiösa minoriteter vid upplösningen av det osmanska imperiet. Utskottet välkomnar att utrikesministern framfört synpunkter med denna innebörd till företrädare för den turkiska regeringen.

En större öppenhet och samsyn kring händelserna skulle kunna bidra till förbättrade relationer inte bara mellan olika grupper i Turkiet utan också med Armenien och Grekland. Turkiet och Armenien träffade i oktober 2009 en överenskommelse, i form av två parallella protokoll, om att upprätta diplomatiska förbindelser samt om utvecklade relationer mellan länderna. Det senare protokollet föreskriver bl.a. att en historiekommision inrättas med uppgift att genom dialog upprätta ömsesidigt förtroende och att efter vetenskapligt studium av de historiska källorna definiera förekommande problem och utforma rekommendationer. Utskottet anser att detta steg förtjänar stöd. Att nu avkräva Turkiet ett erkännande om folkmord mot armenier m.fl. kan befaras hindra ansträngningarna att normalisera relationerna mellan länderna och åstadkomma en försoningsprocess. Sveriges utrikesminister och EU:s dåvarande utvidgningskommissionär har gett uttryck för att det i dagsläget är riskfyllt att störa en begynnande och ömtålig nationell process.

Med det anförda anser utskottet motionerna besvarade. Motionerna 2008/09:U332 (*v, mp, kd, s, fp*) yrkandena 1–3, 2008/09:U280 (*s*) yrkande 1, 2009/10:U201 (*s*) yrkandena 1 och 2, 2009/10:U238 (*kd*) samt 2009/10:U331 (*kd*) yrkande 7 avstyrks.

Särskilda yttranden

1. Folkmord – kristna i det osmanska riket 1915, punkt 8 (fp, kd) Holger Gustafsson (kd), Rosita Runegrund (kd) och Erik Ullenhag (fp) anför:

Frågan om att i Sveriges riksdag erkänna övergreppen på kristna i det osmanska riket (dagens Turkiet) 1915 som ett folkmord är komplex.

Sverige har av tradition och under bred partipolitisk enighet ansett att man inte genom riksdagsbeslut ska fastställa vad som är att betrakta som folkmord utan låta den frågan avgöras genom en folkrättslig process i internationell domstol. Folkpartiet liberalerna och Kristdemokraterna har under denna mandatperiod gjort en överenskommelse om att vidmakthålla den linjen. Vi ingår därför i den majoritet som i betänkandet gör bedömningen att det inte ankommer på riksdagen, som ett representativt organ, att göra folkrättsliga ställningstaganden om att officiellt erkänna övergreppen 1915 som ett folkmord. Samtidigt är vår uppfattning att de påtvingade förflyttningar av och massakrer mot armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och greker som ägde rum 1915 och tiden därefter är att betrakta som ett folkmord. Om folkmordskonventionen, vilken antogs 1948 vid FN:s generalförsamlings möte i Paris, varit i kraft redan vid tiden för övergreppen är det rimligt att förutsätta att dessa kommit att bedömas som folkmord.

Vi vill framhålla att ledande forskare inom historia och internationell rätt slagit fast att övergreppen 1915 utgör ett folkmord. Vi noterar samtidigt att det på olika håll i Europa och världen har gjorts markeringar som till sin innebörd erkänner att övergreppen är att betrakta som folkmord. I ett underlagsmaterial från den svenska myndigheten Forum för levande historia redovisas att ett tjugotal länder har valt att beskriva övergreppen 1915 som folkmord. Vidare redovisas att representanhusets utrikesutskott i USA 2007 antagit en resolution som fastslog att ”folkmord” är den rätta benämningen.

Det kan noteras att Folkpartiet liberalerna på sitt landsmöte 2005 antog ett beslut med innebörden att Sverige och Europeiska unionen ska utöva påtryckningar på Turkiet att erkänna folkmordet på kristna 1915. Likaledes kan noteras att Kristdemokraterna tidigare uttalat sig i samma riktning och har en pågående politisk process för ett erkännande av folkmordet 1915.

Men eftersom vi har en överenskommelse under mandatperioden inom utskottets majoritet att riksdagen inte ska avgöra frågor om folkmord står vi bakom den överenskommelsen.

Mot bakgrund av de ovan redovisade ställningstagandena, i våra respektive partier, kan bedömningen av eventuella framtida motioner med likartad innebörd om riksdagens roll och ställningstagande komma att bli en annan.

2. Folkmord – kristna i det osmanska riket 1915, punkt 8 (c) Kerstin Lundgren (c) anför: Frågan om att i Sveriges riksdag erkänna övergreppen på kristna i det osmanska riket (dagens Turkiet) 1915 som ett folkmord är komplex.

Sverige har av tradition och under bred partipolitisk enighet ansett att man inte genom riksdagsbeslut ska fastställa vad som är att betrakta som folkmord utan låta den frågan avgöras genom en folkrättslig process i internationell domstol. Centerpartiet har, i likhet med Folkpartiet liberalerna, Kristdemokraterna och Moderata samlingspartiet, under denna mandatperiod gjort en överenskommelse om att vidmakthålla den linjen. Jag ingår därför i den majoritet som i betänkandet gör bedömningen att det inte ankommer på riksdagen, som ett representativt organ, att göra folkrättsliga ställningstaganden om att officiellt erkänna övergreppen 1915 som ett folkmord. Detta ställningstagande kan därmed inte heller tolkas som ett förnekande av att detsamma.

Såsom utskottet konstaterar har viktiga steg tagits på senare tid och då inte minst den överenskommelse som träffades mellan Turkiet och Armenien. Det finns skäl att understryka vikten av att de båda protokollen ratificeras i båda länderna och träder i kraft.

Utskottets ställningstagande utesluter inte att bedömningen vid en framtida prövning kan komma att bli en annan.

Reservation

5. Folkmord – kristna i det osmanska riket 1915, punkt 8 (s, v, mp) av Carina Hägg (s), Kent Härstedt (s), Kenneth G Forslund (s), Kerstin Engle (s), Hans Linde (v), Olle Thorell (s), Ameer Sachet (s) och Max Andersson (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anføres i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2008/09:U332 yrkandena 1–3 och avslår motionerna 2008/09:U280 yrkande 1, 2009/10:U201 yrkandena 1 och 2, 2009/10:U238 och 2009/10:U331 yrkande 7.

Ställningstagande

De fruktansvärda händelserna 1915 i det dåvarande Osmanska riket uppmärksammades tidigt av det internationella samfundet. År 1915 fördömde de allierade brotten mot armenierna som ett ”brott mot humaniteten och mänskligheten”, något som senare bidrog till utvecklingen av brottsbegreppet ”brott mot mänskligheten”, som användes efter andra världskriget.

Mot bakgrund av de fakta som finns anser vi att dessa händelser 1915 otvivelaktigt skulle betraktas som folkmord enligt 1948 års konvention om den hade varit i kraft vid den aktuella tidpunkten.

Den förföljelse och de massakrer som skedde kring 1915 har återverkningar för människor än i dag. Forskning och en fri, öppen diskussion om det som skedde är viktiga medel för att kunna få till stånd en försoningsprocess. Det är därför politikerns ansvar att erkänna det historiska faktum som folkmordet är. Sverige bör agera med kraft inom EU och FN för att få till stånd ett internationellt erkännande av detta folkmord.

Ett erkännande är oerhört viktigt för att få en upprättelse för armenierna, assyrierna/syrierna, kaldéerna, pontierna m.fl. situation och identitet samt för att skapa en förbättrad grund för en framtida dialog.

Till skillnad från folkmord som skett i modern tid såsom de i Rwanda, Darfur och Srebrenica, finns dock vissa svårigheter när det gäller att klargöra skeenden och avgöra skuldfrågor för händelserna 1915. Längre tid var arkiven stängda för forskare och en offentlig diskussion inte möjlig. I dag har vi sett att viktiga steg tagits när det gäller både forskares tillgång till arkiv och relationerna mellan Turkiet och Armenien.

Folkmord är ett brott mot folkrätten som medför vittgående ansvar, och det är väsentligt att denna fråga i dag kan hanteras på ett ansvarsfullt sätt för att främja en hållbar utveckling av relationerna mellan människor och folkgrupper som har koppling till det historiska folkmordet. Ett erkännande i modern tid av ett historiskt folkmord måste därför prövas omsorgsfullt.

Vi anser att riksdagen borde tillkännage för regeringen sin mening att Sverige ska erkänna folkmordet 1915.